

НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – К.: Наук. думка, 1997. – 424 с.

15. Франко І.Я. Одвертий лист до галицької української молодіж / І.Я. Франко / Франко І.Я. Зібрання творів: у 50 тт. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – 574 с.

16. Швагуляк М. Партиїні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919-1939 рр.) / М. Швагуляк // Сучасність. – 1994. – С. 77-82.

References:

1. 1992. Bahatopartiyna ukrayins'ka derzhava na pochatku KhKh st.: prohramni dokumenty pershykh ukrayins'kykh politychnykh partiy. [Multiparty Ukrainian state at the beginning of the 20th century: program documents of the first Ukrainian political parties]. Ky'yiv. Poshuk. 96 s. (in Ukrainian).

2. Hrushevs'kyu M., 1992. Ilyustrovana istoriya Ukrayiny. [Illustrated history of Ukraine]. Ky'yiv. Naukova dumka. 544 s. (in Ukrainian).

3. Hrushevs'kyu M., 1991. Ukrayins'ka Tsentral'na Rada ta yiyi Universaly: pershy ta druhyi. [The Ukrainian Central Rada and its Universals: the first and second] [Khto taki ukrayintsi i choho vony khochut?]. Ky'yiv. Znannya Ukrayiny. S. 5-25 (in Ukrainian).

4. Demchysyak R., 2007. Mizhpartiyne porozumynnya v prohramakh ta diyal'nosti lehal'nykh ukrayins'kykh politychnykh partiy Zakhidnoyi Ukrayiny v 1920-1930-kh rr. [Inter-party understanding in the programs and activities of the legal Ukrainian political parties of Western Ukraine in the 1920's and 1930's]. [Ukrayins'ka natsional'na ideya: realiyi ta perspektyvy rozvytku]. Article. S. 84-89 (in Ukrainian).

5. Yefremov S., 1909. Z hromads'koho zhyttya na Ukrayini. [From public life in Ukraine]. Ky'yiv. «Vik». 77 s. (in Ukrainian).

6. 1971. Komunistychna partiya Ukrayiny v rezolyutsiyakh i rishennyakh z'yizdiv, konferentsiy i plenumiv TsK: U 2-kh tt. [The Communist Party of Ukraine in resolutions and decisions of the congresses, conferences and plenums of the Central Committee: In 2 t.]. Ky'yiv. Polityvydav Ukrayiny. 1007 s. (in Ukrainian).

7. Levyts'kyu K. 1931. Velykyy zryv (Do istoriyi ukrayins'koyi derzhavnosti vid bereznya do lystopada 1918 r. na pidstavi spomyniv i dokumentiv). [Great

breakdown (To the history of Ukrainian statehood from March to November 1918 on the basis of memoirs and documents)]. Lviv. Chervona kalyna. 448 s. (in Ukrainian).

8. Lytvyn M., Naumenko K., 1995. Istoriya ZUNR. [History of ZUNR] Ky'yiv. Opir. 361 s. (in Ukrainian).

9. Mikhnovs'kyu M., 1948. Samostiyna Ukrayina. [Independent Ukraine]. Vydannya Yu. Kollarda. 32 s. (in Ukrainian).

10. Pavko A.I., 2002. Povchal'nyy dosvid vitchyznyanoyi istoriyi: Politychni partiya i orhanizatsiya u hromads'komu zhytti Ukrayiny modernoyi doby. [Intentional experience of national history: Political parties and organization in the public life of Ukraine of the modern age]: Monografiya. Ky'yiv. Vydavnytstvo "Pleyady". 552 s. (in Ukrainian).

11. 1996. Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy. U 2 t. – T. 1: 4 bereznya – 9 hrudnya 1917 r. [Ukrainian Central Council: Documents and materials. 2 t. - T. 1: 4 March - 9 December 1917]. Ky'yiv. Naukova dumka. 590 s. (in Ukrainian).

12. 2007. Ukrayins'kyi vybir: politychni systemy KhKh stolittya i poshuk vlasnoyi modeli suspil'noho rozvytku. [Ukrainian choice: the political systems of the twentieth century and the search for their own model of social development]. Ky'yiv. Parlament-s'ke vydavnytstvo. 576 s. (in Ukrainian).

13. 1993. Ukrayins'ki politychni partiya kintsya KhKh – pochatku KhKh st.: prohramovi i dovidkovi materialy. [Ukrainian political parties of the late 19th and early 20th centuries: program and reference materials]. Ky'yiv. Konsal'tynh, Feniks. 336 s. (in Ukrainian).

14. 1997. Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy. U 2 t. – T. 2: 10 hrudnya 1917 r. – 29 kvitnya 1918 r. [Ukrainian Central Council: Documents and materials. 2 tons. - T. 2: December 10, 1917 - April 29, 1918]. Ky'yiv. Naukova dumka. 424 s. (in Ukrainian).

15. Franko I.Ya., 1986. Odvertyy lyst do halyts'koyi ukrayins'koyi molodezhi. [A separate letter to Galician Ukrainian youth]. Ky'yiv. Naukova dumka. 574 s. (in Ukrainian).

16. Shvahulyak M., 1994. Partiyni podily i zahal'nonatsional'ni interesy. Problema politychnoyi konsolidatsiyi ukrayins'koho natsional'noho rukhu Halychyny (1919-1939 rr.). [Party divisions and national interests. The problem of political consolidation of the Ukrainian national movement of Galicia (1919-1939 gg.)]. [Modernity]. Article. S. 77-82 (in Ukrainian).

УДК 323(477)

Євген Перегуда

ШЛЯХИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА : ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Анотація. Автор вважає консолідацію українського суспільства актуальною суспільно-політичною проблемою. З'ясовано, що поширення неінституціоналістського підходу в науці зумовило визначення консолідації як становлення суспільних інститутів внаслідок згоди суб'єктів суспільного розвитку. Ці інститути мають бути інклюзивними та водночас зводити до мінімуму загрозу асиміляції меншинних соціальних груп. Оцінено вплив на процеси консолідації трансформації політичної системи та пов'язаних з нею реформ, зокрема виборчої системи, регіонального управління. Критично оцінена тактика влади при реалізації політики національної пам'яті. З'ясовано,

що необхідність консолідації соціокультурно розколотого суспільства вимагає надання пріоритету соціально-економічним цілям. До переліку таких цілей віднесені розвиток освіти та науки, транспортних комунікацій, енергоефективності та енергозбереження. Щодо етнокультурної сфери, з'ясовано, що вірність концепту політичної нації виключає визнання консолідаційного потенціалу лише за титульним етносом. Доведено, що сучасне українське суспільство варто характеризувати в термінах не двомовної, а багатомовної моделі. Таке визнання вимагає якісно інших підходів до мовної політики, зокрема, діалогу, компромісності, взаєморозуміння, терпльчості.

Ключові слова: модернізація, інституціоналізація, інклюзивні суспільні інститути, політична нація, багатомовність,

Yevgen Pereguda

THE WAYS OF CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY : THEORETICAL AND PRACTICAL PROBLEMS

Abstract. *Despite the growth of patriotism in Ukrainian society, the problem of its consolidation remains extremely relevant.*

The spread of neo-institutionalism in political science has affected understanding of the consolidation of society. P. Schmitter defined it as a choice of rules of a political game as a result of the consent of social actors. Consequently, consolidation is the result of the formation of social institutions, and not only political, but also economic, etc.

At the same time, institutions can not only unite but also disunite people. Therefore, in order to realize their consolidation function, institutes should be inclusive, that is to incorporate a wide range of social groups without fragmentation of their sociocultural identity.

An important direction of consolidation is the transformation of the political system. In Ukraine, it was a transition to a parliamentary-presidential republic. At the same time, it carries a number of risks. The same applies to such elements of political reform as the change of the electoral system, the decentralization of public administration. An important mechanism of consolidation is the policy of national memory, but the tactics of its implementation chosen current by the power can break the society more quickly.

The need for the consolidation of socio-cultural split society requires the priority of the social and economic objectives of modernization. In this context, the development of education and science, of transport communications, of autoconstruction and aircraftconstruction, of energy efficiency and energy saving are the important factors. At the same time, it is doubtful that agrarian policy can play such a role in Ukraine.

The emphasis on political, economic and other aspects of consolidation does not mean disregard of the ethno-cultural aspects. B. Kravchenko distinguished two qualities of national consciousness, due, firstly, to the opposition to other peoples, and, secondly, to the creative interaction with them. The latest quality was the basis of such models of national consolidation as W. Kymlicka's liberal model, A. Lijphart's consociationalism so on.

According to the author, the concept of a political nation contradicts the recognition by most of the Ukrainian scientists of the consolidation potential only for the title ethnos, its language, culture, and ignoring such a potential of other ethnic groups. In addition, the Ukrainian science ignores the fact that the countries of the world demonstrate different models of a political nation. For example, the French model assumes assimilation, while the Swiss model denies it.

Analyzing the events around the new Law On Education, it was concluded that Ukrainian society should be defined not as bilingual, but as a multilingual one. Such recognition requires new approaches to linguistic policy. Strategic importance is acquired by such mechanisms as dialogue, mutual agreement of positions, aspiration for mutual understanding, warmth, etc.

Keywords: *modernization, institutionalization, inclusive social institutions, political nation, multilingualism.*

Консолідація суспільства є актуальною проблемою. Звичайно, в першу чергу це стосується сучасного суспільно-політичного контексту України. Незважаючи на підйом патріотичних настроїв більшості громадян, емпіричний аналіз свідчить, що дуже гострими є суперечності між різними соціальними групами та політичними угрупованнями. Конфлікти між ними, багаторазово підсилені зовнішньополітичним впливом, загрожують розірвати країну. Тому визначення основних цілей політики консолідації держави та суспільства, а також механізмів їх досягнення є важливим завданням сучасної науки.

Водночас консолідація суспільства є й актуальною науковою проблемою. Цей її вимір зумовлений різними підходами вчених до вивчення процесів та явищ консолідації, неспівпадінням, а часто й суперечливістю поглядів на шляхи її досягнення.

Так, якщо автори поширених у 1950-1970-ті роки теорій модернізації вважали національну

єдність, поширення єдиних цінностей передумовою суспільних реформ, їх вихідним пунктом [16, с. 350], то у транзитологічних концепціях, які прийшли їм на зміну у 1980-1990-ті роки, консолідацію суспільства, в першу чергу навколо демократії, тлумачили як кінцеву стадію демократизації.

Останнім часом з'явилися дослідження, присвячені проблемам консолідації сучасного українського суспільства, зокрема, в умовах війни на сході України. В першу чергу слід відзначити ґрунтовні праці авторських колективів під керівництвом В. Горбуліна, Е. Лібанової, монографію М. Розумного та ін. Водночас аналіз праць учених свідчить, що консолідація залишається проблемою, а серед дослідників відсутній консенсус з цього питання. Наприклад, зберігаються розходження щодо ідеологічних засад консолідації. Так, якщо О. Рудакевич відстоює соціально-ліберальні засади, на яких, на його думку, має базуватися процес творення української нації, то П. Гай-Нижник вважає,

що в основу будівництва нації слід покласти консервативну модель.

Відтак метою статті є визначення підходів до вивчення явищ та процесів консолідації українського суспільства та до формування політики, спрямованої на її забезпечення. Автор свідомий того, що в рамках статті неможливо охопити усі аспекти цієї проблеми, й зосередиться на деяких з них.

Класичні теорії модернізації тлумачили «сучасне суспільство» як індустріальне. До його ознак Ш. Ейзенштадт відносив відокремлення економічної діяльності від традиційних способів життя, використання парової, електричної, атомної енергії, механізацію, автоматизацію, підвищення ролі переробної промисловості, торгівлі, сфери послуг тощо [13, с. 1-5]. Індустріальній економіці мали відповідати певні форми соціального, духовного, політичного життя. Перелік цих ознак диференціював й напрями вивчення модернізації. Але більшість теорій модернізації передбачали все ж економічний детермінізм та лінійний розвиток. За словами Р. Інглехарта, зміни у світогляді відображають зміни в економіці та політичному середовищі з часовим лагом [14, с. 7].

Хід світового розвитку спростував багато положень теорій модернізації. Не відбулося радикального розриву з традиційними цінностями. Було піддане сумніву те, що модерніті має єдині інституційні виміри. Ш. Ейзенштадт зауважував, що кожне суспільство намагається дати відповідь на модернізаційні виклики згідно з принципами та символами, закладеними в ході історичного розвитку [12, с. 261]. Відбулася й поступова відмова від лінійної схеми розвитку. А. Турен пише, що модернізація відбувається за хвилеподібним сценарієм, фази модернізації змінюються контр- або антимодернізацією [18, с. 451].

З цих та інших причин теорії модернізації до середини 1970-х років «відтісняються на ...периферію західного суспільствознавства» [4, с. 9]. Натомість з кінця 1970-тих – початку 1980-тих років у західній, а пізніше – й у вітчизняній, політології стверджується підхід, який отримав назву неоінституціоналізму. В його рамках існувало кілька напрямів, які характеризуються не лише визнанням провідної ролі інститутів у формуванні політики, а й такими положеннями як визначення інститутів обмежувальними нормами, виокремлення формальних та неформальних інститутів, чітке відокремлення політології від інших галузей, зокрема правознавства, долучення до аналізу широкої палітри суспільних явищ тощо [8, с. 37].

Ми позбавлені необхідності ґрунтовного аналізу цього підходу завдяки тому, що він детально вивчається в працях багатьох вчених (О. Зазнаєв, М. Кармазіна, Ю. Левенець, Д. Марч, Д. Норт, С. Патрушев, Г. Пітерс, О. Рибій, М. Чабанна, К. Шепсле та ін.). Нам важливе інше, а саме як неоінституціоналізм вплинув на розуміння консолідації суспільства. Класичним для

неоінституціоналістів стало визначення Д. Нортом інститутів як створених людьми обмежувачів, які структурують політичні, економічні та соціальні взаємодії [15, с. 97]. До таких обмежувачів він відносив норми, правила тощо. Саме це визначення вплинуло надалі на концепції консолідації. Зокрема, Ф. Шміттер визначав її сутність як вибір, що веде до формування набору правил політичної гри, які є результатом домовленостей на підставі взаємної згоди [2].

Тобто консолідація суспільства є однією з функцій процесу становлення інститутів, й не лише політичних, а й у різних сферах життєдіяльності суспільства – економічній, соціальній тощо. Розвиток цих інститутів веде до зближення інтересів соціальних груп, а, отже, й до формування спільних цінностей. Відштовхуючись від цього й водночас інтегруючи напрацювання інших суспільствознавчих теорій, зокрема й теорій модернізації, ми схилиємось до думки, що Д. Растроу дещо прикрасив ситуацію, коли писав, що національна єдність є висхідним пунктом модернізації. Наслідком останньої якраз є становлення інститутів суспільного управління у різних сферах суспільства, а отже й консолідація суспільства. Тому консолідація – це результат модернізації, а, якщо ширше, суспільних реформ.

Особливо, як показали попередні дослідження автора, це стосується суспільств, яким властивий соціокультурний розкол. Консолідація такого суспільства неминуче формується в процесі здійснення реформ, досягнення в процесі такого здійснення динамічного розвитку суспільства [8, с. 58]. У такому суспільстві процес реформування, наприклад, у різних регіонах, матиме розбіжності, й лише їхній результат обумовлюватиме досягнення певного ступеня консолідації. Але прогрес консолідації корелюватиме не лише з успішністю реформ, а й з самим процесом їхнього здійснення, здатністю влади та суспільства проводити реформи без значних соціокультурних конфліктів.

Водночас у цій сфері є серйозна проблема. Інститути можуть не лише об'єднувати, а й роз'єднувати людей. Це відбувається тоді, коли вони не є інклюзивними, а відштовхують частину членів соціуму або, наприклад, змушують їх заради інтеграції до суспільства відмовлятися від цінностей, які важливі для цих індивідів.

Для соціокультурно розколених суспільств ця проблема особливо гостра. Групи, які здійснюють пріоритетний вплив на формування суспільних інститутів, наприклад, ті, хто складає більшість соціуму, можуть таким чином конструювати інститути, щоб вони реалізовували лише їхні інтереси та водночас ігнорували інтереси слабких груп суспільства, меншин. За певних умов останні можуть підкорюватися більшості, наприклад, асимілюватися, й суспільство в цілому консолідується навколо цінностей більшості, за інших – це призводить до розколу суспільства та зростання конфліктогенності, відтак консолідації не відбувається. Зокрема, це

відбувається тоді, коли меншини отримують підтримку ззовні, з поза меж соціосистеми. Причому це не лише може бути підтримка від інших країн. Це також може бути «впертість» меншини, обумовлена її історичним шляхом, вкоріненістю традицій тощо.

Відтак інститути, які теоретично сприяють консолідації суспільства, для реалізації цієї своєї функції мають бути інклюзивними, тобто інкорпорувати якомога ширшу палітру соціальних груп суспільства без насильницького зламу соціокультурної ідентичності членів останніх. Це ставить серйозну проблему перед тими, хто проектує ці інститути та реалізує відповідні проекти, у соціокультурно розколотому суспільстві.

В цьому контексті для України може бути корисним досвід, наприклад, ФРН, влада якої для інкорпорації східнонімецьких земель визначила такі напрями політики: модернізація зв'язку, розвиток вищої школи і дослідницьких центрів, оновлення міст, покращення будівництва житла, розвиток професійної освіти [268, с. 202].

Важливим напрямом модернізації суспільства, який потенційно здатен об'єднати останнє, але водночас несе в цьому контексті й значні ризики, є трансформація політичної системи. Повернення у 2014 р. України до моделі парламентсько-президентської республіки було, на нашу думку, не лише вимушеним, а й позитивним кроком. Водночас користь від деяких інших перетворень, які з цим пов'язані, не настільки очевидна. Наприклад, йдеться про реформу виборчої системи. Багато радикальних політичних сил налаштовані на повернення пропорційної системи. Їхні пропозиції не передбачають повернення до тієї системи, яка існувала у 2006-2010 рр., а введення системи відкритих списків, яка, на їхню думку, має стати інклюзивною. Ми вважаємо, що це не так, оскільки остання система є більш складною, до чого значні кола суспільства не готові. Відтак ми вважаємо, що з точки зору консолідації суспільства, зростання відповідальності політичних еліт та зацікавленості громадян у діяльності політиків найкращим варіантом було б повернення до мажоритарної системи.

Ще одним напрямом інституційного вдосконалення українського суспільства є децентралізація. Теоретично це та політика, яка вигідна усім, яка дає різним локальним громадам, етнічним та іншим соціальним громадам змогу самим визначати своє життя, а отже, й консолідує суспільство. Але, з одного боку, далеко не усі готові до цього, з іншого – не завжди відповідні заходи доходять до інституційного оформлення, а залишаються на рівні разових кроків, й не можна бути впевненими, що політика не зміниться. Так, зростання частки різноманітних субвенцій регіонам та об'єднаним громадам ще не гарантує, що бюджетом наступного року вони також передбачатимуться. Відтак політика децентралізації, яка імплементує демократичні засади консолідації суспільства, потребує більш чіткого інституційного

оформлення, а це означає, що, раніше або пізніше, уникнути конституційних змін у цій сфері не вдасться.

Важливим механізмом консолідації суспільства є політика національної пам'яті. Відтак здійснення історичних досліджень, популяризація їхніх результатів, повернення історичних імен є надзвичайно актуальним напрямом націєтворення. Однак у багатьох випадках та тактика реалізації політики перейменувань елементів міських просторів, яку обрала чинна влада, на нашу думку, не здатна консолідувати суспільство. Більше того, складається враження, що відповідні заходи спрямовані не на поступове впровадження у свідомість нових елементів національної пам'яті, а, навпаки, умисне стимулювання конфліктованості розвитку індивідуальної та колективної свідомості.

Модернізація України крізь призму консолідації суспільства зумовлена технологічною відсталістю економіки та соціальної інфраструктури, наявністю ліній соціокультурного розколу. Специфіка модернізації також зумовлена світовими тенденціями – становленням постіндустріального суспільства, розвитком комунікаційних технологій тощо. Відтак необхідність забезпечення консолідації в процесі модернізації соціокультурно розколотого суспільства вимагає надання пріоритету соціально-економічним цілям. Теоретичним підґрунтям цього висновку може бути підхід М. Розумного. Хоча він і вважає, що важливими в процесі реалізації політика ідентичності є гуманітарна політика, все ж зазначає, що ця політика стосується не лише останньої, а й соціально-економічної та інших видів політики [11, с. 4]. У ґрунтовній праці колективу вчених під проводом Е. Лібанової, присвяченій інтеграції українського суспільства на нинішньому етапі, цілий розділ присвячений економічним заходам, які б сприяли такій інтеграції [10, с. 294-303].

Кінцевою метою таких заходів, які, на нашу думку, мали б забезпечити консолідацію суспільства, є надання суспільству динамізму, підвищення рівня матеріального добробуту усіх без виключення соціальних груп, підвищення конкурентоспроможності України на зовнішніх ринках. В такому контексті важливими чинниками консолідації суспільства є розвиток освіти та науки, транспортних комунікацій, будова нових та приведення до ладу існуючих автомобільних доріг, залізниць, розвиток автомобілета авіабудування тощо. Важливим напрямом, на нашу думку, є енергоефективність та енергозбереження, на що чинна влада звернула увагу майже одразу після Революції Гідності. Й хоча мотивація цього значною мірою була пов'язана зі складними зовнішньополітичними стосунками з Російською Федерацією, цей напрям політики має стратегічний вимір. Події 2015-2017 рр. засвідчили перетворення енергоефективності та енергозбереження на повноцінний соціальний інститут, а політики у цій сфері – на важливий напрям саме публічної політики, не лише policy, а й politics [9, с. 77]. Водночас існує сумнів у спроможності деяких

напрямів, на яких акцентує увагу нинішня влада, стати чинниками консолідації суспільства. Зокрема, це стосується аграрної політики, яка за існуючих соціальних суперечностей здатна більше розколоти, ніж об'єднати суспільство.

Звичайно, акцентування на політичних, економічних та інших аспектах консолідації не означає нівелювання етнокультурних її аспектів. Для аналізу останніх в якості висхідного методологічного орієнтиру, на нашу думку, варто взяти ідею Г. Ф. В. Гегеля про «річ у собі» та «річ для себе». Набуття другого стану пов'язане з комунікацією суб'єкта з оточуючим середовищем. Саме у річищі такої концепції деякі сучасні вчені розрізняють поняття народу та нації. На їх думку, «такий феномен як «народ» отримує існування через суто онтологічні чинники такі як: кровне родство та спільне місце проживання (грунт). У цьому відношенні народ має таку виразну рису як самодостатність. Народ може існувати сам по собі, представляючи замкнений культурний простір». Натомість «нація» набуває існування виключно в силу тих міжкультурних зв'язків в які вона вступає з іншими націями. ...Нація не може існувати сама по собі, будучи виключеною з культурної комунікації з іншими націями» [1]. Відтак слід зробити висновок про те, що національна консолідація досягається в процесі комунікації з іншими націями.

Але ця комунікація може відбуватись по-різному. Відомий канадський вчений Б. Кравченко, досліджуючи явище національної свідомості в Україні у 1960-1970-тих роках, звернув увагу не лише на її зростання, а й на різницю якості такого зростання в середовищі різних соціальних груп. Наприклад, якщо у робітників національна свідомість зростала на ґрунті протиставлення українців іншим народам Радянського Союзу, в першу чергу росіянам, то, чим вище була освіта громадян, тим менше у їхній національній свідомості роль відігравало таке протиставлення. Зокрема, такого протиставлення не спостерігалось у тодішньої інтелігенції. Її національна свідомість була викликана не протистоянням, а творчою взаємодією з національною свідомістю інших народів, з колами їхньої інтелігенції [5]. Саме з налаштованістю на позитивну комунікацію з іншими націями, етнічними групами пов'язані деякі висунуті західними вченими моделі національної консолідації, зокрема ліберальна модель У. Кимлічкі, концепція консолідації демократії А. Лейпхарта тощо.

У вітчизняній науці прийнято поділяти нації на етнічні та політичні. Хоча, зазначимо, що у ХХ ст. були сформульовані й інші підходи. Зокрема, Крейчі та Веліські поділяли нації на політичні, етнічні та повномасштабні, а критерії «етнічності» та «політичності» у них зовсім інші, ніж в концепції Майнеке. Також деякі вітчизняні вчені пропонують альтернативу поділу націй на етнічні та політичні. Так, на думку М. Обушного, вийти за межі цієї дихотомії дає змогу концепт громадянської нації [7].

Проте, враховуючи поширення у вітчизняній науці вказаної класифікації, ми все ж використовуємо її.

Аналіз праць вчених свідчить, що в українській політології та навіть у політичному середовищі домінує концепт політичної нації. Точніше сказати, що майже усі вчені та політики декларують вірність цьому концептові, визнають, що українська нація складається з представників не лише українського етносу, а й інших етнічних груп українського суспільства. Але тоді не зовсім зрозуміло, на перший погляд, здається оцінка Л. Нагорної, яка зазначає, що «в українському політичному дискурсі етнічний компонент поняття «нація», як правило, бере гору над політичним» [6, с. 160]. На нашу думку, вона права. Справа в тому, що більшість учених, які узагалі декларують вірність концепту політичної нації, коли йдеться про конкретні параметри функціонування нації, чомусь визнає консолідаційний потенціал лише за титульним етносом українського суспільства, його мовою, культурою, відмовляючи в цьому іншим етнічним групам.

Друга суперечність полягає у тому, що у вітчизняній науці майже ігнорують той факт, що країни світу демонструють різні моделі політичної нації. Наприклад, французька модель передбачає асиміляцію як обов'язковий елемент, як передумову національної консолідації, натомість швейцарська асиміляцію заперечує та ґрунтується на принципі «єдність у різноманітті». Власне з таким розрізненням й пов'язана була недостатність класифікації Майнеке та поява концепції Крейчі-Веліські.

Хибність деяких теоретичних засад, на нашу думку, властива й домінуючому в українській науці дискурсу при аналізі мовної сфери, яка є надзвичайно чутливою з точки зору проблеми консолідації українського суспільства. Не торкаючись усіх проблем, пов'язаних з мовною політикою, ми хотіли б торкнутися однієї з них, яка важлива в контексті консолідації.

Варто констатувати, що, попри розбіжності політичних симпатій, більшість авторів визнає українське суспільство двомовним. Це стосується як тих дослідників, які орієнтовані, наприклад, на витіснення російської мови з ужитку, так і тих, хто визнає двомовність позитивним явищем, наприклад, Л. Нагорна [6, с. 236]. Аргументують таку думку незначною часткою інших, крім українців та росіян, етнічних груп у структурі населення України (4%), згідно з Всеукраїнським переписом населення 2001 р.) та ще меншою часткою тих, хто визнає інші, окрім української та російської, мови рідними (відповідно 2,4%). Наприклад, у грудневому 2015 р. соціологічному опитуванні щодо проблем формування національної ідентичності, яке здійснював Центр ім. О. Разумкова, не було жодного питання, яке б враховувало інші, крім української та російської, мовні орієнтації [3].

Аналіз зовнішньополітичних подій навколо нового Закону України «Про освіту» свідчить, що

вплив національних меншин (неросійських) на політичну ситуацію в Україні, на стан національної безпеки може бути значно більшим, ніж їхня частка у структурі населення України загалом. Нерівномірність етнічної структури населення має значний вплив на стан національної безпеки. Більше того, враховуючи геополітичну ситуацію, стан задоволення мовних потреб низки інших, крім українців та росіян, етнічних груп створює загрози з точки зору територіальної цілісності та в цілому національної безпеки України. Відтак, на нашу думку, українське суспільство слід характеризувати в термінах не двомовної, а багатомовної моделі (хоча й не класичної, як, наприклад, швейцарська), де вага певної мови залежить не лише від частки її носія у структурі населення, а й від низки інших чинників – історичного досвіду, мовної стійкості групи, її менталітету, ступеня компактного проживання, зовнішньополітичного впливу.

Визнання українського суспільства як багатомовного вимагає зовсім інших підходів до здійснення мовної політики. Якщо за біполярної структури тактика придушення опонента може за певних умов мати сенс, то в умовах поліцентричності (у нашому випадку - багатомовності) вона в принципі не може бути ефективною, оскільки врешті решт перетворюється на «війну всіх проти всіх», переможців в якій не буває. Натомість стратегічного значення набувають такі механізми як діалог, взаємне узгодження позицій, прагнення до взаєморозуміння тощо. Тому власне в резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо нового українського закону в першу чергу було засуджено не стільки самі по собі заходи у сфері мови освітнього процесу в Україні, скільки недостатність «реальних» консультацій з національними меншинами щодо останньої редакції мовної статті Закону «Про освіту» [17].

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, слід зробити такі висновки. Консолідація суспільства у сучасному суспільно-політичному контексті України вимагає розбудови таких суспільних інститутів, які були б інклюзивними з точки зору формування та реалізації політики у різних галузях суспільного життя. Це не гарантуватиме, що такі інститути обов'язково призведуть до консолідації, але без них така консолідація буде неможливою. Тобто таке інституційне будівництво є не достатньою, але необхідною її умовою. При цьому пріоритетними слід визнати інституційні перетворення в економічній, соціальній сферах, інфраструктурі тощо. Ще однією умовою консолідації є демонстрація сторонами суспільної комунікації налаштованості на діалогічність (краще сказати, полілогічність), компроміс, взаєморозуміння, а також, що важливо, терплячість, розуміння, що консолідація суспільства – завдання на тривалий історичний час.

1. «В сравнении»: Национальный не значит народный. Несколько слов о культурологической дихотомии. - [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://concepture.club/post/rubrika_2021/nacija-i-narod.

2. Демократические переходы: круглый стол журнала «Полис» // Полис. – 1999. – № 3. – С. 30 – 52.

3. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії «Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи та виклики», 7 червня 2016 р. – К. : Центр О. Разумкова, 2016. – 103 с.

4. Капустин Б. Г. Конец «транзитологии»? О теоретическом осмыслении первого посткоммунистического десятилетия / Б. Г. Капустин // Полис. – 2001. – № 4. – С. 6 – 26.

5. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. / Б. Кравченко . – К. : Основи, 1997. – 423 с.

6. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К. : Світогляд, 2005. – 315 с.

7. Обушний М. І. Етнос і нація : проблеми ідентичності / М. І. Обушний. – К.: Укр. центр духовної культури, 1998. – 204 с.

8. Перегуда Є. В. Виконавча влада України : політико-правові аспекти модернізації: монографія / Перегуда Є. В. – К. : Логос, 2013. – 408 с.

9. Перегуда Є. В. Політика енергоефективності та енергозбереження: необхідність нових підходів / Є. В. Перегуда // Politicus. – 2017. – № 4. – С. 75-78.

10. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін.]; за ред. Е.М. Лібанової. – К.: НАН України, 2015. – 363 с.

11. Розумний М.М. Політика ідентичності: основні завдання та механізми реалізації. Наукова доповідь / М. М. Розумний. – К.: НІСД, 2011. – 23 с.

12. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций / Ш. Эйзенштадт. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 416 с.

13. Eisenstadt S. N. Modernization: Protest and Change. 1966. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall. 166 p.

14. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies. 1997. New York : Princeton University Press. 453 p.

15. North D. Institutions. 1991. The Journal of Economic Perspectives. Vol. 5 (1). 97-112.

16. Rustow D. Transitions to Democracy: Toward a Dynamics Model. 1970. Comparative Politics. Vol. 2 (3). 337-363.

17. The new Ukrainian Law On education: a major impediment to the teaching of national minorities' mother tongues [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://prm.ua/wp-content/uploads/2017/10/pdf.pdf>.

18. Touraine A. Modernity and Cultural Specificities. 1988. International Social Science Journal. № 18. 443–457.

References :

1. «V sravnenii»: Natsionalnyi ne znachit narodnyi. Neskolko slov o kulturologicheskoy dihotomii. 2016. ["In comparison": The national does not mean the folk. A few words about the culturological dichotomy]. Available at: http://concepture.club/post/rubrika_2021/nacija-i-narod [In Russian].
2. Demokraticheskie perehody: krugliy stol zhurnala «Polis». 1999. [Democratic transitions: round table in the magazine "Polis"]. In : Polis. Vol. 3, pp. 30–52. [In Russian].
3. Identychnist' hromadyan Ukrayiny v novykh umovakh: stan, tendentsiyi, rehional'ni osoblyvosti. Informatsiyno-analitychni materialy do Fakhovoyi diskusiyi «Formuvannya spil'noyi identychnosti hromadyan Ukrayiny: perspektyvy ta vykyky». 2016. [Identity of Ukrainian citizens in the new conditions: state, trends, regional peculiarities. Information and analytical materials for the Professional discussion "Formation of the common identity of Ukrainian citizens: perspectives and challenges"]. 103 p. [In Ukrainian].
4. Kapustin, B. G. 2001. Konets «tranzitologii»? O teoreticheskoy osmyslenii pervogo postkommunisticheskogo desyatiletia. [The End of "Transitology"? On the theoretical interpretation of the first post-communist decade]. In : Polis. Vol. 4. pp. 6–26. [In Russian].
5. Kravchenko, B. 1997. Sotsial'ni zminy i natsional'na svidomist' v Ukrayini XX st. [Social changes and national consciousness in Ukraine of the twentieth century]. 423 p. [In Ukrainian].
6. Nahorna, L. P. 2005. Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhlyvostey politychnoyi linhvistyky [Political language and linguistic politics: the range of possibilities of political linguistics]. 315 p. [In Ukrainian].
7. Obushniy, M. I. 1998. Etnos i natsiya: problemy identychnosti [Ethnic and Nation: Problems of Identity], 204 p. [In Ukrainian].
8. Pereguda, Y. V. 2013. Vykonavcha vlada Ukrayiny: polityko-pravovi aspekty modernizatsiyi : monohrafiya [Executive power of Ukraine: political and legal aspects of modernization: monograph] 408 p. [In Ukrainian].
9. Pereguda, Y. V. 2017. Polityka enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennya: neobkhdnist' novykh pidkhodiv [Energy Efficiency and Energy Saving Policy: The Need for New Approaches]. In : Politicus. Vol. 4. pp. 75-78. [In Ukrainian].
10. Libanova E. M., ed. 2015. Polityka intehratsiyi ukraiyins'koho suspil'stva v konteksti vykykyv ta zahroz podiy na Donbasi (natsional'na dopovid') [Policy of integration of Ukrainian society in the context of the challenges and threats of events in the Donbass (national report)]. 363 p. [In Ukrainian].
11. Rozumnyi, M. M. 2011. Polityka identychnosti: osnovni zavdannya ta mekhanizmy realizatsiyi. Naukova dopovid' [Identity politics: main tasks and mechanisms of realization. Scientific report]. 23 p. [In Ukrainian].
12. Eizenstadt, S. 1999. Revolyutsyya y preobrazovanye obshchestv. Sravnytel'noe yzuchenyе tsyvylyzatsyy [Revolution and the transformation of societies. Comparative study of civilizations]. 416 p. [In Russian].
13. Eisenstadt, S. N. 1966. Modernization: Protest and Change. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall. 166 p. [In English].
14. Inglehart, R. 1997. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies. New York : Princeton University Press. 453 p. [In English].
15. North, D. 1991. Institutions. In : The Journal of Economic Perspectives. Vol. 5 (1). 97-112. [In English]
16. Rustow, D. 1970. Transitions to Democracy: Toward a Dynamics Model. In : Comparative Politics. Vol. 2 (3), pp. 337–363. [In English].
17. The new Ukrainian Law On education: a major impediment to the teaching of national minorities' mother tongues (2017). Available at: <https://prm.ua/wp-content/uploads/2017/10/pdf.pdf>. [In English].
18. Touraine, A. 1988. Modernity and Cultural Specificities. In : International Social Science Journal. Vol 18, pp. 443–457. [In English].

УДК 394:342. 228](477)

Людмила Сорочук

ІДЕЯ КОНСОЛІДАЦІЇ НАЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ СВЯТАХ ТА СИМВОЛАХ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено календар державних свят України та державних символів у системі національних цінностей українців в контексті сучасних дослідницьких підходів. Визначено, що ідея консолідації нації закладена в проведенні цілого ряду свят з використанням національної символіки на державному рівні в постколоніальний період. Виявлено, що державотворення нашої незалежної України ґрунтується на цінностях свободи, незалежності й патріотизмі. Проаналізовано історико-культурні особливості творення національних символів та державних свят України, враховуючи історичну спадщину виборювання незалежності нашої держави впродовж багатьох років, демонструючи кінець колоніального режиму сусідньої держави (24 серпня 1991 Верховна Рада Української РСР